

Nr 8

Justitiekottets betänkande i anledning av Kungl. Maj:ts i propositionen 1974: 1 gjorda framställningar om anslag för budgetåret 1974/75 till rättshjälp m. m. jämte motioner.

ANDRA HUVUDTITELN

Rättshjälp m. m.

1. **Rättshjälpkostnader m. fl. anslag.** Utskottet tillstyrker Kungl. Maj:ts förslag under punkterna E 1—E 5 (s. 92—96) och hemställer

att riksdagen för budgetåret 1974/75 anvisar

A. till *Rättshjälpkostnader* ett förslagsanslag av 75 000 000 kr.,

B. till *Rättshjälpsnämnderna* ett förslagsanslag av 5 112 000 kr.,

C. till *Allmänna advokatbyråer: Uppdragsverksamhet* ett förslagsanslag av 1 000 kr.,

D. till *Bidrag till allmänna advokatbyråer* ett förslagsanslag av 350 000 kr.,

E. till *Allmänna advokatbyråer m. m.: Utrustning* ett reservationsanslag av 200 000 kr.

2. **Ersättning åt vittnen m. m.** Kungl. Maj:t har under punkten E 6 (s. 97) föreslagit riksdagen att till Ersättning åt vittnen m. m. för budgetåret 1974/75 anvisa ett förslagsanslag av 4 500 000 kr.

Motioner

I motionen 1974: 104 av herr Glimnér m. fl. (c, fp) hemställs att riksdagen måtte besluta att fastställa ersättningen av allmänna medel till vittnen m. fl. till 100 kr./dag jämte traktamente enligt det statliga reglementet fr. o. m. den 1 juli 1974.

I motionen 1974: 1259 av herrar Ullsten (fp) och Jonsson i Mora (fp) hemställs såvitt nu är i fråga att riksdagen beslutar att hos Kungl. Maj:t begära förslag till innevarande riksdag om ett organiserat system med förhörsvittnen (medborgarvittnen) vid förundersökningen i brottmål på polisstationerna (yrkande A 2).

I motionen 1974: 1260 av herrar Ullsten (fp) och Strömberg (fp) hemställs att riksdagen hos Kungl. Maj:t anhåller om en översyn av rättegångsbalkens bestämmelser om vittnesed och domared.

Utskottet

Från anslaget bestrids olika kostnader för rättegångsväsendet bl. a. ersättningar av allmänna medel till vittnen och målsägande m. fl. samt domstols eller åklagarmyndighets kostnad enligt kungörelsen (1972: 792) om ersättning för vissa delgivningar m. m. till nämndeman eller särskilt förordnad stämningsman. Sistnämnda ersättning utgör f. n. 12 kr. för varje uppdrag. I propositionen förutskickar departementschefen, att han ämnar föreslå Kungl. Maj:t att beloppet höjs till 16 kr. för varje uppdrag fr. o. m. den 1 juli 1974. Ersättning till vittne, målsägande m. fl. av allmänna medel utgår enligt vittnesersättningskungörelsen (1973: 262) med högst 85 kr. om dagen för tidspillan jämte traktamente och reseersättning. Med hänsyn till de kostnader, som beräknas belasta anslaget under ifrågavarande punkt, föreslår Kungl. Maj:t att anslaget bör tas upp till 4 500 000 kr.

I motionen 1974: 104 framhålls att ersättningen till vittnen är så låg att många vittnen gör en ekonomisk förlust när de inställer sig inför rätta. Motionärerna jämför vittnen med andra medverkande i rättegång och påpekar, att ersättning till nämndemän utgör 100 kr. om dagen jämte traktamente och reseersättning enligt allmänna resereglementet. Enligt motionärerna är det betydelsefullt att vittnesersättningens storlek inte får utgöra ett hinder för att få fram vittnesmål. Med hänvisning härtill och med hänsyn till förändringar i penningvärdet yrkar motionärerna att riksdagen beslutar att fr. o. m. den 1 juli 1974 fastställa ersättningen av allmänna medel till vittnen m. fl. till 100 kr. om dagen jämte traktamente.

Vid 1973 års riksdag behandlade utskottet en motion med samma syfte som den nu föreliggande. I sitt av riksdagen godkända betänkande JuU 1973: 19 framhöll utskottet, att det är angeläget att ersättningsbeloppets storlek inte får inflytande på allmänhetens beredvillighet att vittna inför domstol. Jämförelsen med den ersättning, som utgår vid nämndemannauppdrag, var emellertid enligt utskottets mening av mindre intresse, eftersom fullgörandet därav är av helt annan karaktär än vittnesinställelsen, som är grundad på en lagstadgad skyldighet som i rättskipningens intresse åligger envar. Med beaktande härav och med hänsyn till att ersättningsbeloppet så sent som den 1 juli 1972 höjts från 60 till 85 kr. fann utskottet att det då saknades utrymme för den föreslagna förbättringen av vittnesförmånerna.

Vad utskottet sålunda anförde är alltjämt bärande. Frågan bör emellertid — inte minst med hänsyn till förändringarna i penningvärdet — följas med uppmärksamhet. Utskottet avstyrker bifall till motionen 1974: 104.

I motionen 1974: 1259 (yrkande A 2) tas upp en fråga om förhörsvittnen vid förundersökning i brottmål.

Enligt 23 kap. 10 § rättegångsbalken skall vid förhör under förundersökningen såvitt möjligt ett av undersökningsledaren anmodat trovärdigt vittne närvara. Kan förhörsvittne ej anskaffas får enligt förundersökningskungörelsen (1947: 948) förhöret likväl hållas, om det skulle vålla väsentlig olägenhet att uppskjuta förhöret.

I motionen lämnas en redogörelse för flera viktiga funktioner som ett förhörsvittne kan fylla, och det framhålls att samhället måste engagera sig djupare i denna fråga än genom att endast tillhandahålla ett lagstöd. Motionärerna anser, att man inte kan räkna med att uppgiften som förhörsvittne skall kunna fullgöras genom frivilliga, oavlönade insatser. Då rättsväsendet är en rent statlig uppgift, bör enligt motionärerna verksamheten med förhörsvittnen bedrivas och finansieras av staten. Motionärerna erinrar om att riksdagen tidigare uttalat sig för att frågan borde övervägas i lämpligt sammanhang, och de anser att denna prövning nu bör komma till stånd. Enligt motionärerna bör den leda till att regler utformas för ersättning till medborgarliga förhörsvittnen. Vidare bör bl. a. formerna för val av sådana vittnen övervägas. Enligt motionärerna kan det lämpligen anförtros polisstyrelserna att handha valen av vittnena och att ombesörja utbetalning av ersättning m. m. Yrkandet går ut på att innevarande års riksdag skall föreläggas förslag om ett organiserat system med förhörsvittnen (medborgarvittnen) vid förundersökning i brottmål.

Avlönade medborgarvittnen av det slag motionärerna avser finns sedan 1951 i Göteborg. Vittnena, som är 60 till antalet, utses och avlönas av kommunen. De tjänstgör företrädesvis vid förhör under förundersökningar i brottmål och vid införandet av omhändertagna eller gripna personer. Anordningen har tillkommit bl. a. för att hos allmänheten stärka förtroendet för polis- och åklagarmyndigheterna.

Vid envar av 1967 och 1970—1972 års riksdagar väcktes motioner om medborgarvittnesinstitutionen. År 1967 uttalade första lagutskottet i ett av riksdagen godkänt utlåtande (1LU 1967: 28), att utskottet fäste särskilt avseende vid att polismästaren i Göteborg funnit erfarenheterna av medborgarvittnen vara uteslutande positiva, bl. a. genom att lekmannainsynen i polisarbetet ansetts ägnad att stärka allmänhetens förtroende för polisen. Utskottet fann särskild utredning, som yrkats av motionärerna, inte vara erforderlig men ansåg att Kungl. Maj:t i lämpligt sammanhang borde ta upp spørsmålet till prövning. Ställningstagandet vidhölls vid 1970 och 1971 års riksdagar (1LU 1970: 9, JuU 1971: 5), då motionerna ansågs inte böra föranleda särskild framställning från riksdagens sida.

Vid 1972 års riksdag fann justitiekommittén i sitt av riksdagen godkända betänkande (JuU 1972: 7) inte anledning att i sak frångå tidigare ställningstaganden samt förutsatte att den av riksdagen förordade prövningen från Kungl. Maj:ts sida kom till stånd inom kort. I första hand

borde enligt utskottets mening erfarenheterna av verksamheten i Göteborg närmare undersökas. Vad utskottet anfört gavs Kungl. Maj:t till känna.

Utskottet, som vid studiebesök i Göteborgs polisdistrikt fått del av positiva erfarenheter av den där tillämpade ordningen, vidhåller den uppfattning utskottet hävdade år 1972 och anser att den begärda prövningen nu bör komma till stånd. Ett viktigt moment i en sådan prövning är självfallet en utvärdering av verksamheten i Göteborg. Resultatet av övervägandena bör redovisas för riksdagen nästa år. Vad utskottet i anledning av motionen 1974: 1259 anfört bör ges Kungl. Maj:t till känna.

Slutligen tar utskottet upp ett i motionen 1974: 1260 väckt spörsmål om försäkran som ett likvärdigt alternativ till domared och vittnesed.

Enligt 4 kap. 11 § rättegångsbalken (RB) skall domare, innan han får tjänstgöra, avlägga ed. Med domstolens eller ordförandens tillstånd får den som på grund av åskådning i religiöst hänseende hyser betänkligheter mot att avlägga ed i stället avge försäkran på heder och samvete av samma innehåll i övrigt som edsformuläret. I 36 kap. 11 och 12 §§ RB finns bestämmelser om vittnesed. Huvudregeln är att vittne, innan han avger sin berättelse, skall avlägga ed av visst närmare angivet innehåll. Säger sig vittnet på grund av sin åskådning i religiöst hänseende inte vilja avlägga ed skall vittnet i stället avge försäkran av visst innehåll. Vittne som inte tillhör kristen eller mosaik troslära skall alltid avlägga sådan försäkran i stället för ed.

Bestämmelser om edgång finns vidare i 5 kap. 7 § RB beträffande tolk, i 6 kap. 2 § RB beträffande protokollförare och i 40 kap. 9 § RB beträffande sakkunnig samt i ett flertal andra författningar, exempelvis konkurslagen, lagen (1921: 244) om utmätningssed och ackordslagen (1970: 847). På grund av uttryckligt stadgande eller analog tillämpning av 36 kap. 12 § RB gäller i regel att edgången kan få bytas ut mot försäkran.

Frågan om vittnesed togs upp av 1968 års beredning om stat och kyrka i slutbetänkandet (SOU 1972: 36) Samhälle och trossamfund. Beredningen framhöll, att RB:s bestämmelser i praktiken torde tillämpas så att det ankommer på vittnet att självt ta initiativ för att få avlägga försäkran. Beredningen fann det väsentligt att lagen omformuleras, så att det klart framgår att här är fråga om två likvärdiga alternativ. Beredningens betänkande har remissbehandlats men kommer enligt beslut år 1973 inte att föranleda några förslag om djupgående reformer.

I motionen framhålls att frågan om en ändring av bestämmelserna om ed, så att en från religionsfrihetssynpunkt mera tillfredsställande ordning kommer till stånd, inte har direkt samband med hur förhållandet mellan staten och kyrkan skall vara utformat. En sådan omarbetning av bestämmelserna bör därför nu aktualiseras utan dröjsmål. Yrkandet

går ut på att riksdagen hos Kungl. Maj:t skall begära en översyn av RB:s bestämmelser om vittnesed och domared.

I likhet med motionärerna anser utskottet att nu gällande ordning i fråga om avläggande av ed är mindre tillfredsställande. Det kan nämligen inte uteslutas att den som skall höras inför rätta saknar kännedom om RB:s regler om utbyte av ed mot försäkran och därför går miste om det för honom kanske mer tilltalande alternativet att få avge sin utsaga under försäkran. Problemet har uppmärksamrats i stat—kyrkaberedningens slutbetänkande. Utskottet förutsätter att Kungl. Maj:t i lämpligt sammanhang tar upp frågorna till prövning. Någon särskild framställning till Kungl. Maj:t i anledning av motionen är därför inte påkallad.

Utskottet godtar Kungl. Maj:ts förslag till medelsanvisning under förevarande punkt.

Utskottet hemställer

- A. att riksdagen beträffande ersättning till vittnen m. fl. avslår motionen 1974: 104,
- B. att riksdagen beträffande medelsberäkningen med bifall till Kungl. Maj:ts förslag till *Ersättning åt vittnen m. m.* för budgetåret 1974/75 anvisar ett förslagsanslag av 4 500 000 kr.,
- C. att riksdagen beträffande medborgarvittnen i anledning av motionen 1974: 1259 yrkande A 2 ger Kungl. Maj:t till känna vad utskottet anfört,
- D. att riksdagen beträffande vittnesed m. m. avslår motionen 1974: 1260.

Stockholm den 4 april 1974

På justitieutskottets vägnar

ASTRID KRISTENSSON

Närvarande: fru Kristensson (m), fröken Mattson (s), herrar Polstam (c), Johansson i Växjö (c), Jönsson i Malmö (s), Nygren (s), Schött (m), Nilsson i Visby (s), Fransson (c), fru André (c), fru Andersson i Kumla (s), herrar Lundgren (s), Petersson i Röstånga (fp), Raneskog (c) och Petterson i Västerås (vpk).

Vid behandlingen av punkten 2 såvitt gäller motionen 1974: 1260 er-sattes herr Raneskog (c) av herr Bengtsson i Göteborg (c).

